

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

5-2024

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

A.V.Maxmudov, O.S.Abduraimov, V.Maxmudov, A.L.Allamurotov, B.J.Mavlanov, O.T.Mamatqosimov O'zbekistonda <i>Hordeum Bulbosum</i> L. ning hosildorlik ko'rsatkichlari	137
M.U.Mahmudov, I.I.Zokirov <i>Eurydema</i> Laporte, 1833 (Hemiptera: Pentatomidae) avlodining mavsumiy rivojlanishi va ozuqa o'simliklariga ixtisoslashuvi	148
A.V.Maxmudov, O.S.Abduraimov, V.Maxmudov, A.L.Allamurotov Navoiy viloyati Konimex tumanida <i>Ferula varia</i> (Schrenk) Trautv. ning tabiiy resurslari	153
M.X.Akbarova Farg'ona vodiysi florasida tarqalgan <i>Scutellaria</i> turkumi turlarining areal tiplari tahlili	166
X.S.Umurzaqova, G.M.Zokirova <i>Euzophera Bigella</i> Zeller, 1848 (Lepidoptera, Pyralidae) turining morfobiologiyasi.....	172
E.A.Ergashev Osh tuzining turli konsentratsiyali eritmalarida kristallanish tuzilishi va ularning buyrak toshi shakllanishidagi ahamiyati	178
S.Q.Kimyonazarov Markaziy Farg'ona mevali bog'larida uchrovchi barg o'rarlar (Lepidoptera: Tortricidae) haqida	183
E.A.Ergashev So'lak tomchilarining kristallanish zonalarida morfologik elementlar va faza o'zgarishlarining shakllanishi	188

GEOGRAFIYA

Y.I.Ahmadaliyev, A.F.Raxmatov Surxondaryo viloyatini lanshaft turlariga ajratish va uning qishloq xo'jaligidagi ahamiyati.....	193
Sh.Z.Jumaxanov, A.M.Toshpo'latov Farg'ona mintaqasi: iqtisodiy va ijtimoiy geografik tadqiqotlar	198
J.A.Namozov, M.M.Mirislomov Jahonda ekologik turizm rivojlanishining regional tahlili	210
I.K.Aripov Sirdaryo viloyatidagi botqoqlangan aholi punktlari	216

ILMIY AXBOROT

I.Adashev Bo'lajak pedagoglarda informatsion-analitik kompetentlikni rivojlantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari	222
Z.A.Ergasheva Ijtimoiy va huquqiy tarbiya uyg'unlashuvining ijtimoiy-falsafiy nazariyalari tahlili	228
I.Adashev Informatsion va analitik kompetentlikni integratsiyalash asosida rivojlantirishning ahamiyati.....	232
V.A.Giyosova Murojaatning sotsiologiyaviy tabiati	236
D.M.Zaripova Public relations: the key to Enhancing university global rankings and reputation.....	241
A.I.Tuychiyev Sport va turizm jismoniy madaniyat mashg'ulotlarining asosiy vositasi	248
S.Sh.Rasulov "Qishloq xo'jaligi axborot kommunikatsion texnologiyalari" fanini o'qitishda elektron dasturiy ta'minotdan foydalanish metodikasi.....	251
S.A.Rahmonberdiyeva Ingliz va o'zbek tillaridagi bino-inshootlar qurilishi sohasiga oid terminlarning diaxronik tadqiqi	255
Q.M.Xakimov Voleybol jamoaviy sport o'yinlarining talabalarda hamkorlikda muvaffaqiyatga erishishni o'rgatish bilan bog'liq muammolar	261
D.M.Azimova Buxgalteriya hisobi va audit terminlarining leksik-semantik tadqiqi.....	264

UO'K: 378.1

BO'LAJAK PEDAGOGLARDA INFORMATSION-ANALITIK KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI**ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ****PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL FEATURES OF DEVELOPING INFORMATION-ANALYTICAL COMPETENCE IN FUTURE EDUCATORS**Adashev Ilhomjon

Farg'ona davlat universiteti

Annotatsiya

Mazkur maqolada bo'lajak tarix o'qituvchilari hozirgi global axborotlar asri sharoitida tarixni o'rganish jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan holatlarni tahlil etiladi. Talabalarning har qanday sharoitda ham tarixni anglashda uning tashkilotchisi va faol ishtirokchisi, boshqacha aytganda subekti bo'lgan inson qobiliyatini, aql-zakosini, intellektual imkoniyatlarini va umuman olganda insoniy qadriyatlarini bilish, unga xolis baho berish uchun fikrga aylanayotgan qarashlar to'g'ri asoslangan negiz tufayligina shakllanishi mumkinligi haqidagi xulosalar beriladi. Shuningdek, inson tufayligina tarixiy jarayonlar haqiqiy ma'noda o'zining insonparvarlik mohiyatini, umuminsoniy qadriyatlarini to'liq namoyon etishi mumkinligi ochib beriladi.

Аннотация

В данной статье анализируются ситуации, с которыми могут столкнуться будущие учителя истории в процессе изучения истории в условиях современного глобального информационного общества. Делается вывод о том, что студенты должны быть организаторами и активными участниками понимания истории, независимо от обстоятельств. Это требует осознания человеческих способностей, интеллекта, интеллектуальных возможностей и человеческих ценностей в целом, которые могут формироваться только на хорошо обоснованной основе для разработки взглядов и предоставления объективной оценки. Также раскрывается, что исторические процессы могут по-настоящему выразить свою гуманитарную сущность и универсальные ценности только через человека.

Abstract

This article analyzes the situations that future history teachers may encounter in the process of studying history in the current era of global information. It concludes that students must be the organizers and active participants in understanding history, regardless of the circumstances. This requires recognizing human abilities, intellect, intellectual capabilities, and human values in general, which can only be formed on a well-founded basis for developing viewpoints and providing an objective assessment. Furthermore, it is revealed that historical processes can only genuinely express their humanitarian essence and universal values through human beings.

Kalit so'zlar: Jamiyat, telekommunikatsiya, analitik tafakkur, raqamli texnologiyalar, kompyuter axborot tizimlari, global informatsiya, ijtimoiy fikr.

Ключевые слова: Общество, телекоммуникации, аналитическое мышление, цифровые технологии, компьютерные информационные системы, глобальная информация, общественное мнение.

Key words: Society, telecommunications, analytical thinking, digital technologies, computer information systems, global information, social opinion.

KIRISH

Hozirgi kunda telekommunikatsiyaning jadal rivojlanishi natijasida axborotlarni tez va ishonchli tarzda qabul qilish murakkablashib bormoqda. Ayniqsa biror zarur axborotni yetkazishda uning ishonchiligi, yetkazuvchidan o'ziga xos kompetentlikni talab etadi. Shuning uchun pedagoglarda informatsion va analitik kompetentlikni integratsiyalash, ularni o'zaro aloqadorlikda rivojlantirish vazifalari dolzarblik kasb etib bormoqda. Bu esa axborotlarni chuqur analitik tahlil qila oladigan, axborotlarni saralay oladigan va ishonchli manbalarni ajrata oladigan kadrlarga bo'lgan ehtiyojni yuzaga keltirmoqda. Bu esa oliy ta'lim muassasalari bitiruvchi yoshlarini tarbiyalash hajmini kengaytirish bilan birga sifatli va samarador ta'limni tashkil etish orqali zamonaviy bilim va

ko'nikmalarga, bugungi zamon talab qilayotgan kompetentlikka ega bo'lgan kadrlarni tayyorlash tizimini ham qayta ko'rib chiqishni, isloh qilishni talab etmoqda. Oliy ta'lim muassasalarida yetuk kadrlar tayyorlash bilan birga ularni informatsion va analitik tafakkur ko'nikmalarini ham rivojlantirish talabi ham yuzaga chiqmoqda. Bu esa, pedagoglar tayyorlash tizimini yangicha yondashuvlar bilan boyitishni, unga rivojlangan davlatlar tajribasini qo'llashni hamda ularda informatsion-analitik kompetentlikni rivojlantirish amaliy ahamiyat kasb etmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Dunyodagi ilg'or xorijiy oliy ta'lim markazlaridagi tadqiqotlar xulosalariga ko'ra, zamonaviy o'qitishning turli usullari sohalar va kasblarga qarab, samarali yoki samarasiz ekanligi e'tirof etilayotgan bo'lsa-da, rivojlangan xorijiy davlatlar (AQSH universiteti (<http://www.ou.nl>), Isroil ochiq universiteti (<http://www.open.ac.uk>), Ispaniyaning masofadan o'qitish milliy universiteti (<http://www.ceac.com>), Xitoyning Shanxay teleuniversiteti (ochiq turdagi o'qitish Agentligi (<http://www.ola.edu.au>)) da olib borilayotgan izlanishlar tahlili ta'lim samaradorligini oshirishda, mediata'lim vositalaridan foydalanish orqali o'qitiladigan darslarni takomillashtirish zamon talabi ekanligiga dalolat beradi. Tadqiqotlar mediata'lim sharoitida bo'lajak kadrlarda informatsion-analitik kompetentlikni rivojlantirish zarurligini ham xulosa qilinmoqda.

G'arb mamlakatlarida analitik tafakkurni rivojlantirish masalasiga alohida e'tibor qaratilib kelinayotganligi uchun ham jamiyatlarda, ta'lim tizimida yuqori samaradorlikni ko'rish mumkin. Analitik tafakkur masalasi ko'plab xorijlik olimlar tomonidan, xususan, D.Rusta, X.Gloka, D.Mak-Shi, S.Shumeyker, Yan Fan, V.Xutmaxer, J.Xurley Patrik, M.Salmon, Robert J.Fogelinlarning tadqiqotlarida mantiqiy, tanqidiy fikrlash va argumentlarni isbotlash metodikasi masalalari bayon etilgan.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Ma'lumki, inson ijtimoiy tabiatiga ko'ra o'z turmush tarzini o'zi yo'lga qo'yadi, o'zini o'zi boshqaradi. O'z xayollari, orzu-umidlari va maqsadlarini ro'yobga chiqarish jarayoni orqali mavhum holatlarni real voqelikka aylantira oladi, ularni manfaat orqali moddiylashtira oladi va foydalanadi. Yaxshilik va yomonlik, saxiylik va baxillik, ko'ngilchanlik va bemehrlilik, muhabbat va nafrat uning butun ma'naviy-ruhiy qadriyatini belgilaydi.

Bo'lajak tarix o'qituvchilari tarixni o'rganish jarayonida ana shu holatlarni boshdan kechiradi, o'zining yaxlit olamini vujudga keltiradi. Shuningdek, talabalar har qanday sharoitda ham tarixni anglashda uning tashkilotchisi va faol ishtirokchisi, boshqacha aytganda subyekti bo'lgan inson qobiliyatini, aql-zakosini, intellektual imkoniyatlarini va umuman olganda insoniy qadriyatlarni bilish, unga xolis baho berish uchun fikrga aylanayotgan qarashlar to'g'ri asoslangan negiz tufayligina shakllanishi mumkinligi haqidagi xulosaga kelishlari lozim. Chunki inson tufayligina tarixiy jarayonlar haqiqiy ma'noda o'zining insonparvarlik mohiyatini, umuminsoniy qadriyatlarini to'liq namoyon etishi mumkin.

Bo'lajak tarix o'qituvchilari insoniyat tarixini o'zlashtirish jarayonida yana bir muhim jihat – individuallikning ijtimoiy taraqqiyotga ta'sirini anglab olishlari zarur. Individda ayrimlik bilan umumiylik uyg'un holda mavjud bo'ladi. Umumiylikdan ayrimlikni farqlash uchun individ tushunchasi qo'llaniladi. Umumiylikdagi ayrimlik – individuallik quyidagilarda namoyon bo'ladi: a) muayyan ijtimoiy guruh, jamoa, tashkilotga uyushgan odamlarning o'ziga xos fe'l-atvorlari; b) o'zini tashkil etgan muayyan ijtimoiy guruh kishilarining o'zlariga xos ijtimoiy belgilari, sotsial qiyofalari.

O'z navbatida individ shaxsga doir sifatlarni namoyon eta olishi zarur. Chunki individni o'ziga xoslik, betakrorlik sifatlasa, shaxsni bunday o'ziga xoslik bilan birga, erkin, ijodiy fikrlash va muayyan vaziyatda mas'uliyatni o'z zimmasiga olib, mustaqil harakatlana olish qobiliyati kabi sifatlari belgilaydi. Shaxs o'z shaxsiy sifatlari bilan muayyan ijtimoiy harakatga ta'sir ko'rsatish darajasiga qarab qadrlanadi yoki qadrsizlanadi. Muayyan tarixiy sharoitlarda yirik ijtimoiy harakatlarga boshchilik qilganlar tarixiy shaxs sifatida o'zidan yaxshi yoki yomon nom qoldiradi. Bo'lajak tarix o'qituvchilari tarixiy shaxslarning hayot yo'li va faoliyatini o'rganish orqali yuqorida ta'kidlanganidek, ularni ijobiy yoki salbiy tarzda baholaydilar. Masalan, Muqanna, Mahmud Torobiy, Jaloliddin Manguberdi, Temur Malik, Amir Temur, Mirzo Ulug'bek, Buyuk Karl, Yustinian kabi tarixiy shaxslar jamiyat taraqqiyotini tezlashtirgan bo'lgan bo'lsa, Sulton Ali Mirzo, Zuxrobegi og'a, Iskandar Sulton, Ubaydullaxon II, Abulfayzxon kabilar esa jamiyat taraqqiyotini sekinlashtirganlar. Talaba mazkur holatning yuzaga kelishida tarixiy shaxslarda tarkib topgan dunyoqarash hamda

shu asosda vujudga kelgan imon yo'nalishi va darajasi ma'lum rol o'ynaganini, ulardagi insoniy fazilatlar va qusurlar o'zi boshchilik qilayotgan harakatga ijobiy yoki salbiy ta'sir ko'rsatganliklari haqidagi xulosaga keladilar.

Bo'lajak tarix o'qituvchilari informatsion-analitik ko'nikmalar asosida o'tmish saboqlarini o'rganishga ehtiyojni kuchaytiruvchi qator asoslar mavjud. Bu bevosita insoniyatning tarixiy tajribasini o'rganish, hayot mantig'ini anglash bilan bog'liq bo'lgan serqirra va murakkab jarayondir. Aynan tarixiy tajriba ijtimoiy dunyoni o'quvchi tomonidan ma'naviy, ma'rifiy, ruhiy, amaliy o'zlashtirish va bilishni yangi bosqichga ko'taradi. Natijada talabada nafaqat bilimlar, balki qadriyatlar haqidagi tasavvurlar ham o'ziga xos tarzda shakllana boshlaydi. Atalabalarda o'tmishni anglashga doir bilimlar va qadriyatlar bevosita tarixiy hodisalarni kuzatish, ularni tahlil etish hamda zarur xulosalar chiqarish natijasida yuzaga keladi. Tarixiy tajriba, tarixiy jarayonlardan chiqariladigan xulosalar faqatgina bilimlar va qadriyatlarning tayyor andozasini o'zida ifoda etibgina qolmay, shu bilan birga talabalar tomonidan dunyoni amaliy o'zlashtirish jarayonida ma'naviy qudrat vazifasini bajaradi. Natijada talabalarda demokratik jamiyat fuqarosi uchun xos bo'lgan yaratuvchanlik, bunyodkorlik fazilatlarini rivojlanadi, aniqrog'i tarixiy tajriba ana shunday sifatlarni rivojlantirish uchun ruhlantiruvchi, ilhomlantiruvchi, da'vat etuvchi vosita rolini bajaradi.

Bo'lajak tarix o'qituvchisining tarixiy tajribani o'zlashtirishida o'sha davr bilan muloqot(dialog)ga kirisha olish muhim ahamiyat kasb etadi. Talaba tarixiy voqelik bilan tanishish jarayonida quyidagi savollarga javob izlaydi: «Nima uchun shunday holat yuzaga keldi?», «Mazkur jarayonning yuzaga kelishi sabablari nimada?», «Tarixiy voqealar rivojini qanday tarzda o'zgartirish mumkin edi?», «Men o'sha voqelikning ishtirokchisi bo'lganimda qanday yo'l tutgan bo'lar edim?», «Mazkur vaziyatda odamlarga qanday yordam berishim mumkin?» va boshqalar.

Umumjahon tarixini o'rganish, umuminsoniyat o'tmishini tahlil etish orqali bo'lajak tarixchida inson haqidagi tushunchalar boyiydi, inson faoliyati, uning imkoniyatlari xususidagi xulosalari kengayishiga yordam beradi. Talaba insoniyat tarixini, o'z ajdodlarining tarixini o'rganish orqali olamni o'rganadi, olam haqidagi tasavvurlari boyib, aniq xulosalar chiqara oladi. Mazkur jarayonda tarixning tarbiyaviy ahamiyati ayniqsa, yorqin namoyon bo'ladi.

Bugungi global informatsion kurash sharoitida axborotni axborotdan, yangilikni targ'ibotdan, ma'lumotni bilimdan farqlash juda muhim hisoblanadi. O'tgan asrning 40-yillarida «Reyter» agentligini boshqargan Kristofer Chansellor «yangilikni targ'ibotdan farqlash zarurligini ta'kidlagan edi. Targ'ibot boshqa narsa, yangilik esa mutlaqo boshqa narsa. Inglizcha yoki amerikacha yangiliklar bo'lmaydi, u xalqaro tovardir» [4],- deb yozgan edi. Bugun mutlaqo boshqacha sifatiy holat yuzaga keldi. Har kuni dunyoda millionlab voqealar sodir bo'ladi. Ammo kishilar diqqatiga axborot muayyan ijtimoiy-siyosiy kuchlar manfaatidan kelib chiqib e'tibor qaratgan masalalargina havola etiladi. Bu ularning hodisalarni yoritishning ustuvor yo'nalishlarini belgilab berishini, muayyan ma'lumotlarni olish, talqin qilish, baholash va tarqatish orqali fuqarolarda tegishli fikr va xulosalar shakllanishiga xizmat qilishini ko'rsatadi. Bu medianing ijtimoiy fikrni kerak bo'lgan shaklga yo'naltira olishi, u bilan manipulyatsiya qila olishidan dalolat beradi. Mazkur jarayonda soxta, to'qib chiqarilgan axborotni haqiqat sifatida taqdim etish, voqelikni bir yoqlama taqdim etish yoki buzib ko'rsatish, reallikni adekvat qabul qilishga yordam beradigan muhim elementlarni yashirishga alohida e'tibor berilishini ta'kidlash zarur. Bo'lajak tarix o'qituvchilarini ham birinchi bo'g'in axborotni qabul qiluvchi va tarqatuvchi sifatida mas'uliyatni anglashlari, o'zlarida axborotlarga tahliliy munosabatni shakllantirish va yashirin ma'nosini anglay bilimshlari talab etiladi.

Har bir insonning axborotdan foydalanish, uni olish va tasarruf etish huquqi qonun bilan kafolatlangan bo'lsada, bu ayrim ijtimoiy tartibotni, xavfsizlik qoidalarini buzishi qonun bilan taqiqlanadi. Bu esa, ulardan habardor bo'lish va ular bilan axborot almashishda ehtiyotkor bo'lish talab etiladi. Qonun uni bilamaslikdan himoya qila olmagan kabi, tarli axborotiy tahdidlarga uchrab, yoki yolg'on axborot ta'siriga tushib qolish javobgarlikka tortilishi mumkin. Shuning uchun ham ko'proq xorijiy saytlar va sahifalardan ko'proq ma'lumotlar oluvchi, almashuvchi bo'lajak tarix o'qituvchilarida axborotlarga tahliliy qarash, analitik tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirish bu ta'sirlarni oldini olishi mumkin.

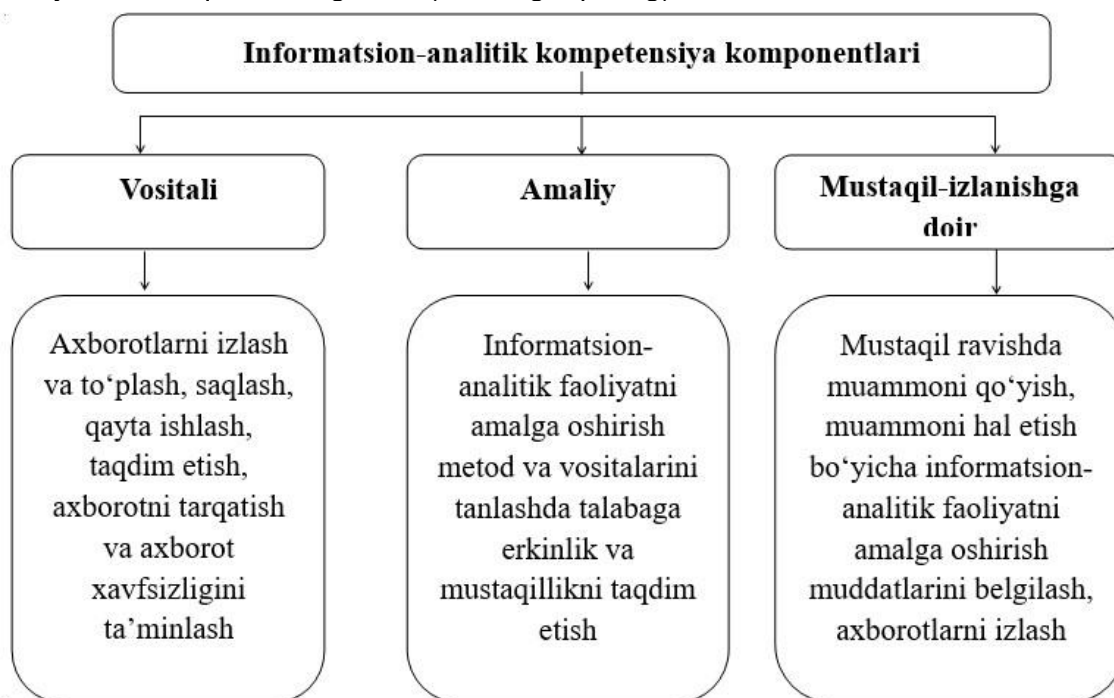
Axborotlarga tahliliy munosabatni shakllantirishga doir xorijiy tajribalar asosida bir qator rivojlangan mamlakatlarda nosog'lom axborot oqimlarining oldini olish, bartaraf etish va unga

ILMIY AXBOROT

qarshi kurashishning o'ziga xos qonunchilik tizimi yaratilganligidan dalolat beradi. Jumladan, bu borada xalqaro amaliyotdagi «Kiber jinoyatlar to'g'risida»gi konvensiya, «Voyaga yetmaganlar uchun xavfsiz internet va onlayn resurslarni joriy qilish to'g'risida»gi Yevropa Ittifoqi Parlamenti Assambleyasining tavsiyalari, Germaniyaning «Talabalarni himoyalash to'g'risida»gi, Litvaning «Voyaga yetmaganlarni ommaviy axborotning salbiy ta'siridan himoyalash to'g'risida»gi qonunlarini misol qilib keltirish mumkin [1]. Shuningdek, AQShda o'n yetti yoshgacha bo'lgan bolalarni jismoniy va ruhiy rivojlanish jarayonida internetning salbiy ta'siridan himoya qilishni tartibga soluvchi normalarni o'zida aks ettirgan qonun ham qabul qilinadi. Mazkur qonun «voyaga yetmaganlar uchun zararli bo'lgan rasmlar, tasvirlar, grafiklar, audiomateriallar, videofayllarni internet tarmog'ida joylashtirganlik va tarqatganlik uchun javobgarlik masalalarini nazarda tutdi. Shu bilan bir qatorda qonun ota-onalar, tarbiyachilar, sanoat vakillarining voyaga yetmaganlarni internetdagi salbiy axborotlardan himoya qilishga majburligini belgilab qo'ydi» [6]. Shuningdek, tadqiqot natijalari bo'lajak tarix o'qituvchilarida axborotlarga tahliliy munosabatini shakllantirish – bo'lajak tarixchi sifatida bevosita tarixiy haqiqatlarni chuqur tahlil qilish orqali ta'sir ko'rsatdi. Shu bilan birga aynan ijtimoiy ongda axborotlarga tahliliy munosabatini shakllantirish millat ma'naviyatini himoya qilish bilan bog'liq bo'lib, mazkur holatda o'qitishning yangicha texnologiyalarini ishlab chiqish, o'qish metodikasini takomillashtirish va zamonaviy bilimlarni chuqur o'zlashtirishini talab etadi [2, 3].

Aralash ta'limning muhim hususiyatlaridan biri bo'lajak tarix o'qituvchilarida informatsion-analitik kompetensiyani rivojlantirishga xizmat qilishidir.

Bo'lajak tarix o'qituvchilarining informatsion-analitik kompetensiyasi deganda sifat jihatdan yangi bilimlarni o'zlashtirish maqsadida xilma-xil tur va shakldagi axborotlarni analitik-sintetik qayta ishlash jarayonida mavjud bilim, ko'nikma va shaxsiy tajribasini qo'llay olish qobiliyati tushuniladi. Shuningdek, o'z navbatida informatsion-analitik kompetensiya metodik jihatdan faoliyatga yo'naltirilgan yondashuvga asoslanishni taqozo etadi. Faoliyatga yo'naltirilgan yondashuv nuqtai nazaridan informatsion-analitik kompetensiyaning uch komponentini ajratib ko'rsatish mumkin: vositali, amaliy va mustaqil izlanishga doir (1-rasmga qarang).

1-rasm. Informatsion-analitik kompetensiya komponentlari

Vositali komponent axborot bilan ishlashning sodda texnologiyalari bilan ishlashni talab etadi: axborotlarni izlash va to'plash, saqlash, qayta ishlash, taqdim etish, axborotni tarqatish va axborot xavfsizligini ta'minlash.

Amaliy komponent informatsion-analitik faoliyatni amalga oshirish metod va vositalarini tanlashda bo'lajak tarix o'qituvchisiga erkinlik va mustaqillikni taqdim etadi.

Mustaqil izlanishga doir komponent mustaqil ravishda muammoni qo'yish, muammoni hal etish bo'yicha informatsion-analitik faoliyatni amalga oshirish muddatlarini belgilash, axborotlarni izlash jarayonida to'plangan materiallarni tahlil qilish metodlarini aniqlashtirish va tanlash bo'yicha butun bor salohiyatini ishga solishni talab etadi.

Bo'lajak tarix o'qituvchilarida informatsion-analitik kompetensiyani rivojlantirish quyidagi metodik shart-sharoitlarni talab etadi.

Birinchi metodik shart – bo'lajak tarix o'qi faoliyat texnologiyasini o'rgatish. Ya'ni, muammoni qo'yish, hal etish, amalga oshirish kabi qaror qabul qilish bosqichlarini aniqlashtirishda vositali, amaliy va mustaqil izlanishga doir darajalarga asoslanishni talab etadi.

Ikkinchi metodik shart – o'quv jarayoniga talabalarni axborotlarni idrok etishda individual xususiyatlarni hisobga olish, tahlil etish (tabaqalashgan kognitiv uslub) va umumlashtirish (integral kognitiv uslub)ni talab etuvchi tabaqalashtirilgan amaliy topshiriqlarni o'quv jarayoniga tatbiq etish.

Uchinchi metodik shart – o'quv jarayonida maxsus axborot-tahliliy tizimlar, dasturiy vositalardan foydalanish.

Bo'lajak tarix o'qituvchilarida informatsion-analitik kompetensiyani rivojlantirish o'z navbatida shaxs axborot xavfsizligi bilan bog'liq bo'lib, talabaning mavjud egallangan tajribalarni hisobga olgan holda axborotni ongli idrok etish, tahlil qilish, baholash qobiliyati bilan tavsiflanuvchi shaxsiy qadriyatga yo'naltirilganlik nuqtai nazaridan axborot tahdidlariga qarshi kurashishga tayyorgarligini ifoda etadi.

Mazkur ta'rifga tayangan holda, shaxs axborot xavfsizligining quyidagi komponentlarini ajratib ko'rsatish mumkin: kognitiv (axborot muhitidan keladigan xavf-xatarlar haqida bilimlarga ega bo'lish, axborotni tahlil etish, baholash qobiliyati), aksiologik (umuminsoniy qadriyatlar haqidagi tasavvur, mazkur qadriyatlar bilan bog'liqlikda xulq-atvor modelini belgilash olish ko'nikmasi), kommunikativ-faoliyatga doir (boshqalarning fikri, nuqtai nazarlariga tolerant munosabatda bo'lish, vaziyatga baho berish qobiliyati). Mazkur komponentlar mazmuni shaxs axborot xavfsizligini ikki qismdan iborat tuzilma sifatida ko'rib chiqish imkonini beradi: shaxsga (shaxs sifatleri, motiv va qadriyatlari tizimi) va faoliyatga yo'naltirilgan (tajriba, bilim, qobiliyat).

Zamonaviy tadqiqotlar tahlili bo'lajak kadrlarda informatsion-analitik kompetentlikni rivojlantirish muammosini hal etishga doir uch yondashuvni ajratib ko'rsatish imkonini beradi: tashqi muhit ta'siri, shaxsiy faollik va integrativ [5].

Tashqi muhit ta'siri vakolatli shaxslar tomonidan zararli axborotlar bilan tanishishni cheklash, uni tarqatishni ta'qiqlashda o'z aksini topadi. Tashqi ta'sir asosidagi ta'qiqlarga maxsus dastur va xizmatlar asosida talabalarining axborotlarni ko'r-ko'rona ko'chirib olishini dalillar asosida isbotlashni misol qilib keltirish mumkin. Chunki aslida yosh qancha katta bo'lsa, axborotlarni nazorat qilish imkoniyati kamayadi, uning ustiga inson kundalik hayotda turli axborot tahdidlariga to'xtovsiz duch keladi. Agar shaxsda uning munosabati va xulq-atvorini belgilab beruvchi qadriyatlar tizimi qaror topmagan bo'lsa, u axborot tahdidlarida oldida himoyasiz qoladi. Ma'lumki, faqat talabalarga ta'qiq qo'yish orqali mazkur jarayonda maqsadga erishib bo'lmaydi va ushbu holat axborot muhitida shaxs xavfsizligini ta'minlash uchun qo'shimcha usul va vositalarni talab etadi. Ana shu nuqtai nazardan shaxsiy informatsion madaniyatni shakllantirishda shaxs faolligi alohida ahamiyat kasb etadi.

XULOSA

Xulosa qilganda, bo'lajak tarix o'qituvchilarida informatsion-analitik kompetentlikni rivojlantirishga turli omillar ta'sir ko'rsatadi va ularni umumiy holatda oliy ta'limda tizimlashtirish, bu jarayonga qaratilgan innovatsion pedagogik jarayonni yaratish zarur hisoblanadi. "Kompetensiya" va "kompetentlilik" tushunchalariga berilgan ta'riflarda kompetensiya muayyan faoliyatda talab qilinadigan xulq-atvor, o'zini tutish, kompetentlilik esa ushbu talabga moslik darajasi, ya'ni kompetensiyani namoyish qilishning pirovard natijasi ekanligi kelib chiqadi. "Informatsion-analitik kompetentlik" integratsiyalashgan kompetensiya ko'rinishlaridan biri hisoblanadi. Bugungi kunda bir kompetensiyani shakllantirishdan ko'ra, bir nechta kompetensiyani uyg'unlikda shakllantirish va rivojlantirish muhim vazifalardan biri bo'lib qolmoqda. "Informatsion-analitik kompetentlik" informatsion madaniyat va analitik tafakkur asosida shakllantiriluvchi bilim va ko'nikmalarning yuksak ko'rinishi hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Ахборот назарияси // Назаров Қ. Жаҳон фалсафаси қомуси. 1 жилд. – Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти нашриёти, 2016. – 117 бет.
2. Загвязинский В. И. Наступит ли эпоха Возрождения? Стратегия инновационного развития российского образования. 2-е изд. – М.: Логос, 2015. – 44 с.
3. Захарова И. Г. Информационные технологии в образовании // Образование и наука. – М., 2015. - № 5. – С.108.
4. Кастельс Мануэль. Информационная эпоха: экономика, общества и культура. Пер. с англ. П.И.Шкаратона. –М., 2000, -С.342.
5. Маматова Я, Сулайманова С. Ўзбекистон медиатаълим тараққиёти йўлида. Ўқув қўлланма.– Тошкент.:«Extremum-press», 2015. –Б.83.
6. 105th Congress Report House of Representatives 2d Session 105 775 Child online protection act October 5, 1998.